

Een raadselachtige Kamerbeschildering

In 1958 kocht het Rijksmuseum in de Engelse kunsthandel een reeks van vijf geschilderde wandpanelen op doek, bestemd om in een zaalbetimmering te worden geplaatst¹. De kleding der figuren wijst op omstreeks 1630, waarschijnlijk iets eerder. Hierbij moeten wij bedenken dat een zo uitgebreide opdracht wel niet in een enkel jaar zal zijn voltooid, mede door het niet eenvoudige bijeengaren van alle portretvoorbeelden.

De kleurigheid der kleding en der in de architectuur gebruikte marmersoorten en het hardgroen van het loof herinneren ons eraan dat de thans zo stemmige wandtapijten uit die tijd eenmaal even bont waren.

Op de verschillende vakken, behalve bij het interieur van een zaal, ziet men ideale paleizen met kolonnades, portieken en bordestrappen, kunstig in perspectief geconstrueerd, zoals een Hollandse bouwmeester ze nimmer te bouwen kreeg met uitzondering van enkele onderdelen van de lustsloten Honselaersdijk en Nieuwburg van Frederik

Hendrik. De schilder is vermoedelijk Bartholomeus van Bassen, die vooral ook als architect, voor onder andere genoemde lustsloten, werkzaam was.

Op twee der vakken ziet men groepen van bekende vorstelijke personen (afb. 2, 3), op een derde een zaal (afb. 1), waar een echtpaar en een knaap portretkarakter vertonen. Het heette dat deze panelen afkomstig zouden zijn van het Hof te Rhenen, gebouwd door Van Bassen in 1630-31 voor Frederik V, Keurvorst van de Palts en gedurende weinige jaren gekozen Koning van Bohemen. Toen deze, na het ineensstorten van zijn Boheems gouvernement in 1621, met zijn gade Elisabeth Stuart Prinses van Engeland zijn landen verlaten moest, vond hij toevlucht bij zijn moederlijke oom, Prins Maurits van Oranje. Inderdaad komt op een der groepen de Winterkoning voor, in copie naar een bekend portrettype van Mierevelt gegraveerd door Delft, maar niet op een vooraanstaande plaats. De keurvorst-koning overleed in 1632. De enige dame bij de prinsengroepen op twee der wandvakken (afb. 2) welke duidelijk als portret herkenbaar is, stelt Amalia van Solms voor en niet de Winterkoningin. Men heeft de laatste willen herkennen in een staande dame, die, midden op het wandvak

¹ Bij mijn onderzoek ontving ik hulp van de Hoofddirectie van het Rijksmuseum, van de Haagse gemeente-archivaris, van Z. D. H. prins Max van Waldeck en Pyrmont te Arolsen, van Jhr. F. G. L. O. van Kretschmar van het Iconographisch Bureau en van Mr. P. J. W. Beltjes, provinciaal chartermeester van Gelderland.

Afb. 2. Bartholomeus van Bassen (?). Deel van een kamerbeschildering, 317,5 × 350 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 1. Bartholomeus van Bassen (?). Deel van een kamerbeschildering, 230 × 320 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

met het inwendige van een zaal (afb. 1), begroet wordt door een heer die haar trouwe ridder William Earl of Craven zou voorstellen. Naar mijn mening zijn deze figuren evenmin portretten als zovele andere naamloze edellieden, officieren en dames, die als stoffering der zaal en als gevolg van de verschillende prinsendienst doen. Bij die wederzijdse begroeting van de heer en dame ontbreekt een rangverschil, dat tussen een koninklijke prinses en een edelman zeker zou zijn onderstreept in geval van een bestemming voor het paleis te Rhenen. Wel hangen op de achterwand

omlijste gravures, die links de Winterkoning en zijn gade en rechts vermoedelijk enige hunner kinderen voorstellen. Maar de jong verongelukte oudste zoon Frederik Hendrik, die wij kennen uit een gravure van Delft naar Mierevelt van 1629, herken ik daar niet bij. Zeker ligt het belang van deze aankoop in de eerste plaats in het uitzonderlijk vroege nederlandse voorbeeld van geschilderde wandvakken, samen bestemd om een zaal te versieren. Wij mogen er opmerkzaam op maken dat dergelijke, maar dan meer zuiver klassieke kolonnades tot ver in de 18e eeuw een

gebruikelijk onderdeel van geschilderde wanddecoraties zijn gebleven; de voorbeelden daarvan zijn echter geen oorspronkelijk nederlandse als deze van Van Bassen, maar de quasi-antieke paleizen en zuilenconstructies van Claude le Lorrain, die spoedig bij sommige nederlandse italianisanten vereenvoudigde navolging vonden. Een voorbeeld voor Van Bassen's panelen vinden wij eerder in de fresco's van Veronese en navolgers als Fasolo en Zelotti in Venetiaanse palazzi en ville.

Zo ongewoon is dit decoratieve geheel omstreeks

1630 nog in ons land, dat wij ons zelfs geen voorstelling kunnen maken van de wijze waarop zij oorspronkelijk in een betimmering zijn gevat geweest, d.w.z. hoe brede stroken al of niet beschilderd hout deze panelen scheidden. Daardoor is ook practisch niet na te gaan of deze schilderstukken, bij aanwijzing van een nog in de oorspronkelijke afmetingen bewaard vertrek, daarin passen. De twee betrekkelijk smalle (afb. 4, 5), zijn beide gehalveerd in nog smallere, die echter geheel aaneensluiten. Die doorsnijding der beide wandvakken lijkt origineel te zijn, waardoor het

Afb. 3. Bartholomeus van Bassen (?). Deel van een kamerbeschildering, 308,5 × 349 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

nog moeilijker wordt zich een voorstelling van de oorspronkelijke opstelling te maken. In Vlaanderen kende men grote, met de lijsten aaneensluitende, liggend langwerpige decoratieve landschappen, als een fries geplaatst boven een hoge plint van goudleer; in onze gewesten waren zulke decoratieve reeksen, waaruit zich geheel beschilderde wanden konden ontwikkelen, echter niet in gebruik. In het tijdperk waarin deze schilderstukken werden gemaakt, vormden goudleer en Delftse of Vlaamse tapijten, overwegend verdures, nog de gebruikelijke volledige wand-

bekleding van weelderig ingerichte vertrekken. De opdracht tot deze ongewone zaalversiering heeft dus waarschijnlijk een bijzondere aanleiding gehad.

De twee groepen van vorstelijke personen stellen voor resp. Prins Frederik Hendrik van Oranje, Prinses Amalia, Graaf Ernst Casimir van Nassau-Dietz en een jonge prins die wel zeker Hendrik Casimir I, de opvolger van laatstgenoemde is (afb. 2), en de andere groep, Prins Maurits van Oranje, de Winterkoning, en, opvallend op de voorgrond geschoven en als het ware de anderen

presenterend, Floris II vrijheer van Pallandt en graaf van Culemborg (afb. 3); een wapenleeuw rechts houdt het wapenschild der Prinsen van Oranje vast. Wel was graaf Floris, door zijn schoonmoeder, gravin van den Bergh, geboren gravin van Nassau en zuster van Prins Willem I, aanverwant aan al deze vorstelijke personen, maar hij stond in rang duidelijk beneden hen, hoe aanzienlijk hij ook was als, naast de Brederode's, een der weinige overgebleven leden van de hoge adel in de Noordelijke Nederlanden. De Winterkoning moge slechts kort koninklijke glorie hebben gekend, als geboren hertog van Beieren en paltsgraaf aan de Rijn, Keurvorst van de Palts, stond hij op de eerste rang in het Duitse rijk na de keizer.

De soevereine prinsen van Oranje waren geboren rijksgraven evenals de Friese Nassau's, terwijl de Pallandt's slechts vrijheren waren, sinds 1532. De Oranje's hadden bijna het karakter van een erkende vorstelijke dynastie gekregen en Frederik Hendrik zou in 1637 de titel van Hoogheid krijgen. Floris II van Culemborg was evenals zijn vader, Floris I, een geëerde medestander der prinsen van Oranje; aanvankelijk was de vader ranggenoot van Prins Willem I geweest in de gezamenlijke strijd van hoge edellieden tegen de politiek van hun soeverein Philips II van Spanje, maar Floris II van Culemborg was toch slechts zijdelings door zijn schoonmoeder aan de Oranje's verwant. Pas sinds het verwerven van de in 1555 geschapen Culemborgse grafelijkheid hadden de Pallandt's zich geregeld met andere grafelijke geslachten door huwelijk verbonden.

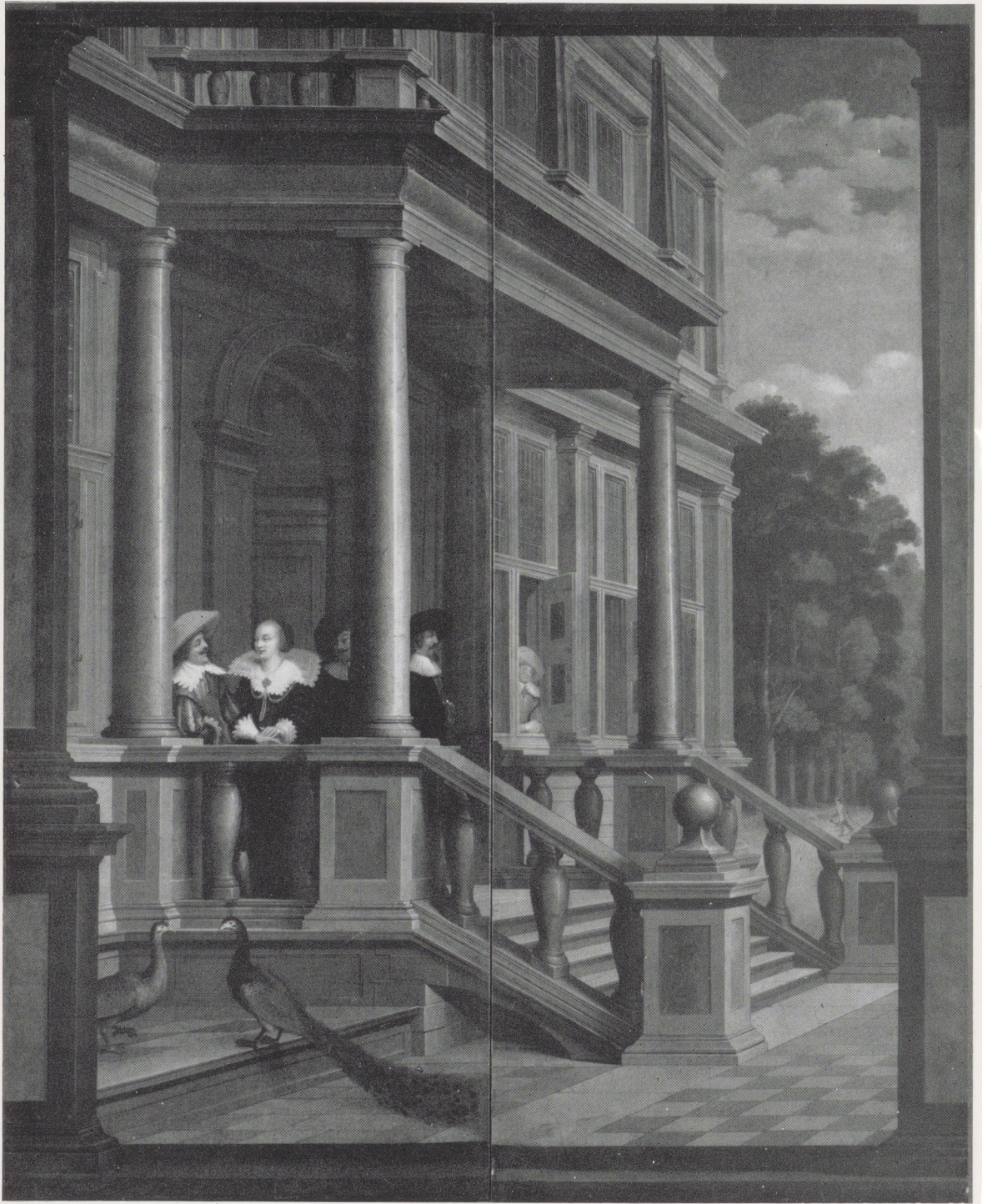
De plaats op de voorgrond van Floris II geeft dus wel aanleiding om bij de bestemming der panelen te denken aan een verband met de graven van Culemborg, al ontbreekt op beide groepen gravin Catharina van den Bergh, gemalin van Floris II. Enige der vorstenportretten zijn geschilderd naar gravures van Delft naar Mierevelt, o.a. Floris van Pallandt. Die laatste gravure is van 1627, een terminus post quem voor het wandvak, waarop hij staat afgebeeld, tenzij zijn portret rechtstreeks van Mierevelt's schilderij is overgenomen. Het huwelijk van Floris van Pallandt en Catharina van

den Bergh, gesloten in 1601, was kinderloos gebleven. De aangewezen erfgenaam van het graafschap Culemborg was een kleinzoon van Floris' enige (half-)zuster Elizabeth, gehuwd met Jacob markgraaf van Baden, nl. de in 1614 geboren Philips Theodoor van Waldeck, zoon van Wolraad van Waldeck en Pymont en van Anna van Baden-Hochberg. Die Philips Theodoor van Waldeck zou huwen met Maria Magdalena van Nassau-Siegen, dochter van de Staatse veldmaarschalk Willem; zijn oom Christiaan had al in 1604 een Nassau-Siegen gehuwd. Onderlinge huwelijken tussen de huizen Nassau en Waldeck waren talrijk. Zo was Maria Magdalena's zuster Elisabeth Charlotte gehuwd met de broer van Maria's gemaal, met de latere Staatse veldmaarschalk George Frederik, broeder van Philips Theodoor en na het overlijden van diens zoon zelf graaf van Culemborg. Ook andere Waldeck's vonden later een eervolle militaire taak in ons land.

Voor de jonge Waldeck lag dus een belangrijke plaats in de Nederlandse samenleving gereed en het was nuttig te wijzen op de vele banden van de erfflater met het huis van Oranje en andere Nassau's. Meer Duitse relaties van de Oranje's, het voorbeeld volgend van de Nassau's zelf, verkozen een plaats in de welvarende en ook politiek belangrijke Nederlanden boven de aangeërfde in hun bescheiden Duitse gebieden. En meerderen hebben althans de militaire bevoegdheden der Stadhouders in het oog gehouden bij het telkens dreigende uitsterven der beide Nederlandse takken van Nassau.

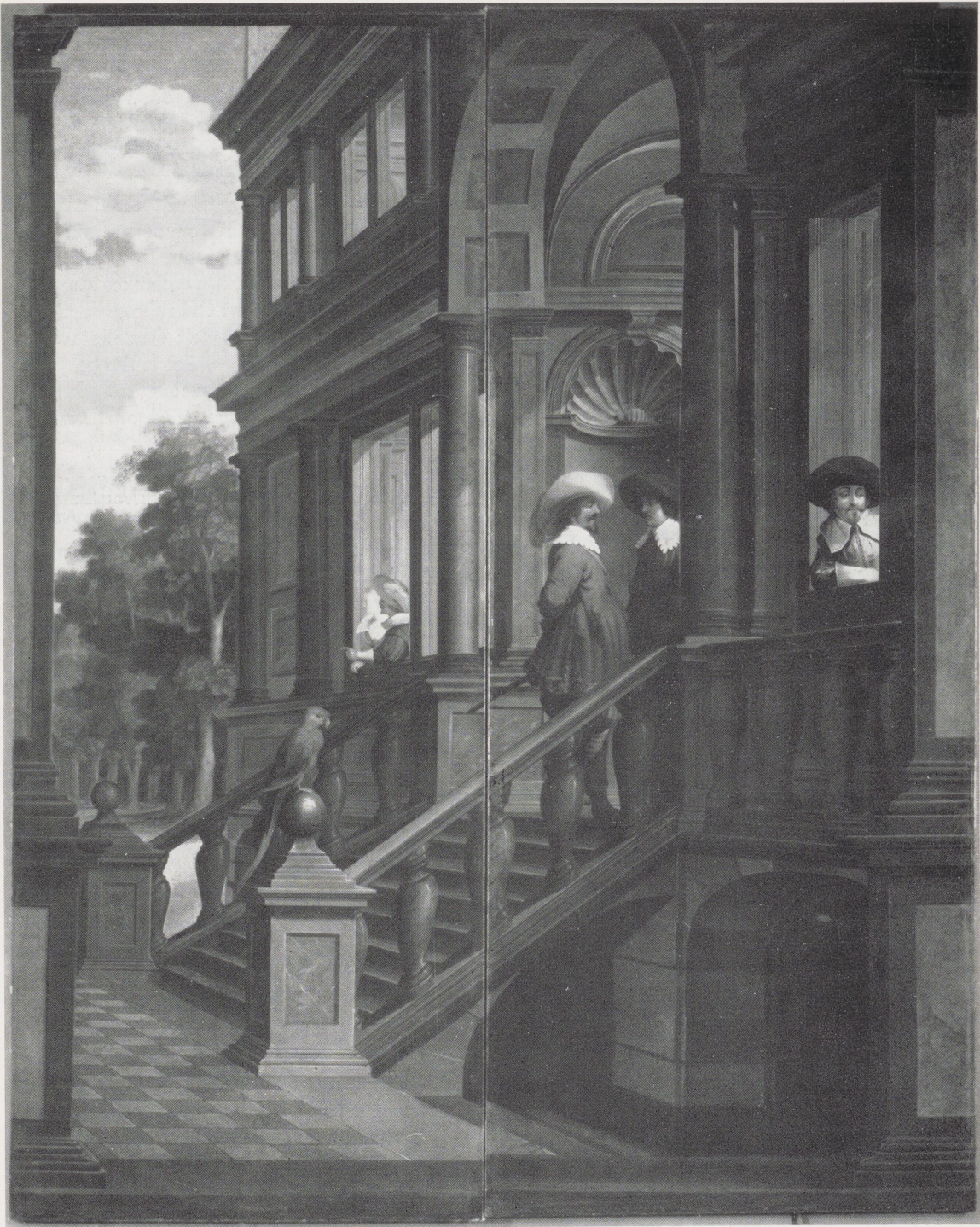
De Paltsgraaf-Keurvorst-Koning was in Nederland gastvrij opgenomen als zoon van Juliana van Nassau en Oranje, dochter van Prins Willem I. Met het vestigen van de aandacht op deze betrekkingen met het geëerde huis Nassau zou eventuele weerstand tegen een belangrijke Nederlandse positie van de 'vreemdeling' sterk verminderd worden. Reeds bezat de jonge Waldeck sinds 1625 een commissie als kapitein in het Staatse leger. Om dit doel te bereiken moest deze genealogische manifestatie zichtbaar zijn op een plaats voor velen toegankelijk. Het afgelegen kasteel van Culemborg of enig openbaar gebouw in het

Afb. 4. Bartholomeus van Bassen (?). Twee delen van een kamerbeschildering, 310 × 121 en 309 × 122 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 5. Bartholomeus van Bassen (?). Twee delen van een kamerbeschildering, 309 × 109,5 en 309 × 124,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

stade kon als zodanig niet gelden (in de bekende inventarissen van het kasteel komt zulk een geschilderde wandbekleding ook niet voor), wel echter een andere zetel der graven, nl. het Hof van Culemborg op de Lange Vijverberg in Den Haag, waar de zaal gezien werd door overheidspersonen uit alle gewesten, door buitenlandse diplomatieke vertegenwoordigers en aanzienlijke reizigers, door adellijke officieren uit vele landen bijeengekomen in de leerschool van Maurits en Frederik Hendrik, die hun opwachting maakten of een feest bijwoonden in het Hof van Culemborg, in rang volgend op dat van de Oranje's en van de Bohemers.

Floris II van Pallandt van Culemborg had in 1620 dit grote pand, het huidige nr. 11 van de Lange Vijverberg, gekocht van de erfgenamen van Caspar van Kinschot². Deze had omstreeks 1600 het huis grotendeels vernieuwd en had gewenst dat dit pand, waarop hij trots was, de gemeenschappelijke woning zou blijven van al zijn kinderen, op de wijze van de hôtels van de Franse adel te Parijs. Dit bleek onuitvoerbaar en Floris kreeg de kans een representatief pand te verwerven in het regeringscentrum Den Haag, waar vanouds de vermogendste adellijke geslachten uit Holland deftige winterverblijven hadden gebouwd en waar ook de Prinsen van Oranje hun hof hielden. Reeds in 1647 is het Culemborgse Hof verkocht. Omstreeks 1700 is de gevel geheel gewijzigd in de huidige vorm; een goede afbeelding van de voorafgaande gedaante ken ik niet.

De graaf van Culemborg voerde er een hoge staat; een inventaris van omstreeks 1640 in het Gelderse Rijksarchief geeft daarvan een indruk. Hoe rijk hij ook was, zijn uitgaven overtroffen zijn inkomsten en op zijn nalatenschap drukten vele schulden. In een der vertrekken, de 'visytencamer', bevond zich omstreeks 1640 boven de schouw een 'perspectief' van Van Bassen; dat zou

het eerstgeplaatste onderdeel van een volledige wandbeschildering door deze kunstenaar kunnen zijn; de wanden der zaal waren toen met goudleer bekleed. Op te merken valt dat voor Van Bassen's schoorsteenstuk een 'roset carmosijnen gordijn' hing, erop duidend dat de verf nog tamelijk vers was en moest worden beschermd tegen te snelle indroging en tegen de walm van een turfvuur. Maakt het ontbreken van een portret van de Winterkoningin bestelling voor het paleis te Rheden onwaarschijnlijk, het ontbreken van het portret van de gravin van Culemborg doet bestelling door haar gemaal zelf evenmin waarschijnlijk lijken. Misschien is het ontbreken van Catharina van den Bergh eenvoudig te verklaren uit het feit dat haar portretgravure door Delft naar Mierevelt pas in 1636 verscheen.

Het gegraveerde portret van de eveneens afwezige Sophia Hedwig van Brunswijk, gemalin van graaf Ernst Casimir, werd pas in 1631 beschikbaar, terwijl de nieuwe gravure van de Winterkoningin in 1630 in de handel kwam nadat een oudere van 1623 (ook van Delft naar Mierevelt) misschien om de ouderwets geworden kleding onbruikbaar was geacht als iconographisch voorbeeld. Van de stadhouders waren copieën van hun geschilderde portretten zo verspreid, dat men portretgravures als voorbeelden kon missen. Ondanks het ontbreken van de gravin van Culemborg doet toch de vooraanstaande plaats van graaf Floris tussen zovele aanzienlijker personen wel een bestemming voor Culemborgs gebruik vermoeden.

Op de afbeelding der zaal (afb. 1) trekt de geïsoleerd op de voorgrond staande, voornamelijk knaap, die bij wijze van valk een parkiet op de hand houdt, de aandacht. Blijkbaar is hij, temidden van een gezelschap dames en heren zonder portretkarakter, een belangrijk persoon. Ik kan niemand bedenken in dit Culemborgs verband behalve de jonge, in 1614 geboren, toekomstige erfgenaam Philips Theodoor van Waldeck, die zulk een uitzonderlijke positie bekleedt. Een 1647 gedateerd portret op latere leeftijd in het Weeshuise Culemborg, een oude copie naar een toen bestaand origineel portret (hij overleed in 1645), en een wat afwijkend portret op Bergheim, de zetel van de

² Zie Mej. H. J. J. M. van Diepen, 'Geschiedenis van de huizen Lange Vijverberg 11 en 12', *Jaarboek 'die Hage' van 1938*, gecorrigeerd door H. M. Mensonides, 'De geschiedenis van de Huizen op de Lange Vijverberg', *Jaarboek 'die Hage' van 1947*.

grafelijke tak der Waldeck's³, leveren geen bezwaar op tegen deze identificatie; maar bij regelmatige gelaatstrekken valt over gelijkenis tussen portretten op verschillende leeftijden altijd moeilijk te oordelen.

Wie stelt dan wel de deftige, maar toch niet vorstelijke en ook niet krijgshaftig uitgedoste mansfiguur voor, die zich met zijn weinig portretmatige echtgenote zo bescheiden ter zijde opstelt?

Wanneer het de ouders van Philips Theodoor, Wolraad van Waldeck en Anna van Baden, waren geweest, zouden zij zich dan niet aangesloten hebben bij de vorstengroepen of zich althans naast hun zoon hebben geplaatst en onder een kolonnade in plaats van in een rijk gemeubeld vertrek dat toch geen eigenlijke paleiszaal is en waar zich, zittend aan een tafel ook enkele beslist burgerlijke personen bevinden? Een man met spaanse haardracht en golilla geeft een internationaal element. Uit van Bassen's twee schilderijen op Hampton Court, waar men op de een Koning Karel I en Henriette Marie van Engeland, op de andere Winterkoning en Koningin in statie ziet dineren, kan men zien hoe de schilder zich een zaal in een paleis voorstelt.

In het paleis te Arolsen, de residentie van de vorstelijke tak van Waldeck en Pyrmont, komt, blijkens vriendelijke mededeling van Z. D. H. Prins Max van Waldeck en Pyrmont, onder de familieportretten van het geslacht, geen voor dat gelijkenis vertoont met de vrij sober geklede heer links in de zaal.

Wij moeten dan in de naaste omgeving van de graaf van Culemborg zoeken naar iemand, die aanleiding had om zich zowel bij de regerende graaf van het zo goed als onafhankelijke graafschap als bij diens opvolger in de gunst aan te bevelen met een zeker kostbaar geschenk voor de nieuwe Haagse residentie van de graaf. Zo iemand is Johan van Plettenberg, drager van een oude en bekende westfaalse naam. Dat deze de besteller zou zijn is niet meer dan een mogelijkheid, maar ik wil die toch uitspreken. Zoon van iemand, die reeds officier in Staatse dienst was geweest, was ook hij officier, maar maakte daarnaast carrière in

dienst van de Graaf van Culemborg, eerst als drost van de heerlijkheid Pallandt, daarna als hofmeester van de graaf en tenslotte als drost van het graafschap, het hoogste en voordeligste ambt, dat de graaf te vergeven had. Verschillende losse, archivalische gegevens over zijn familieleden leiden tot de slotsom dat hij kort voor 1590 is geboren. Hij was gehuwd met Sandrina Inghaeff uit een Kleefse familie. Er was een bepaalde reden, naast het belang van een goede loopbaan, om steun te zoeken bij een invloedrijke heer. Aan de legitimiteit van zijn tak van het bekende geslacht kon getwijfeld worden⁴. Door een uitdrukkelijke adelsbevestiging door de Duitse Keizer zou die twijfel krachteloos worden gemaakt. Zijn familie zou dan, bij blijvende vestiging in de republiek, ook voor een der ridderschappen aanvaardbaar worden. Wij kennen niet het rouwbord met acht kwartieren, dat in de kerk te Culemborg heeft gehangen. Maar wel kennen wij een aftekening daarvan, en ook van rouwborden met kwartierwapens van Johan's echtgenote Sandrina Inghaeff en van zijn zoon Willem.

Als bij zovele rouwborden en grafzerken, vooral van uit het buitenland afkomstige families blijkt de genealogische ernst bij het opgeven van de acht kwartieren en van de er bij horende wapens gering. Het wapen van Johan's moeder Deelen, is op zijn rouwbord gelijk aan dat van de familie Dedel, nl. drie lelies, terwijl op een notering van de kwartierwapens op Willem's rouwbord het wapen van het adellijke geslacht Van Delen (een dwarsbalk met twee ramskoppen) wordt afgebeeld. Het wapen Wissel, onder de vaderlijke kwartieren van Johan, is beurtelings een vlucht en een klimmende leeuw, en de vleermuis van het wapen Egeren, onder Sandrina's kwartieren, wordt elders Enghien. Blijkbaar werd verfraaiing der afstamming gezocht. Een nagestreefde betrekking tot Floris II van Culemborg, zo geliëerd met de stadhouderlijke familie, kon in de repu-

³ *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Landes Hessen, Regierungsbezirk Kassel, Kreis der Eder, Tafel 48, afb. 2.*

⁴ *Ned. Adelsboek 1949, pag. 451.*

blijk nuttig blijken, bijvoorbeeld voor militaire promotie. Een betrekking met diens opvolger uit de dynastie Waldeck, waarvan verschillende leden zich in Keizerlijke dienst onderscheidden, zou voor hem nog belangrijker blijken. De derde Waldeck graaf van Culemborg, Philips Theodoor's broeder George Frederik, zou in 1682 tot rijksvorst worden verheven. Johan van Plettenbergs kleinzoon Hans Willem werd in 1661 verheven tot des H. R. Rijksbaron; de positie der familie werd daardoor beveiligd. Men kan zich voorstellen dat Johan van Plettenberg de graven van Culemborg aan zich wilde verplichten.

In het archief der graven van Culemborg treffen wij Johan reeds in 1622 aan als rentmeester der vrije heerlijkheid Pallandt, van 1623 af tevens als drost van Pallandt, vanaf 1629 als hofmeester van de Graaf⁵.

Mijn gissing (meer kan het niet zijn) moge juist of foutief zijn, de serie wandvakken is niet op de Vijverberg geplaatst, want in genoemde inventaris van het Hof van Culemborg uit omstreeks 1640 wordt zulk een, toen nog ongewoon met wandschilderijen bekleed vertrek niet genoemd. Heeft de besteller de rekening niet kunnen betalen? Vond de graaf van Culemborg een zo nadrukkelijke aanwijzing van zijn nog slechts vermoedelijke opvolger ongepast? Het in 1601 gesloten huwelijk van de in 1577 geboren Floris II was weliswaar kinderloos gebleven, maar de graaf zou nog weduwnaar kunnen worden, hertrouwen en alsnog een zoon krijgen. Hij zou nog tot 1639 leven. Of vonden, wat ook mogelijk is, Prins Frederik Hendrik (Prins Maurits was reeds overleden) en ook de Winterkoning de plaats, die Floris II op een der schilderstukken innam, aanmatigend?

De geschiedenis der serie schilderijen is onbekend; mogelijk doen zich eenmaal gegevens voor, die mijn gissing ontzenuwen. In ieder geval heeft de reeks ergens plaatsing gevonden; anders was zij niet zo goed bewaard gebleven.

⁵ A. P. van Schilffgaarde, 'Het Archief der Heren en Graven van Culemborg', 's-Gravenhage 1959, nr. 6753, 6624 en 1880.

De Arnemuidense schilder, Dirk van Delen, schilderde gelijke onderwerpen als Bartholomeus van Bassen, maar als verlevendigende accenten voegde hij aan zijn klassiek bedoelde architectuur veelal Antwerps-barok beeldhouwwerk toe, dat ontbreekt bij Van Bassen, levend en werkend, sinds 1613 te Delft en sinds 1622 te Den Haag, in de Hollandse sfeer waar een hernieuwd classicisme aan het groeien was. Zowel Van Delen, in het afgelegen Arnemuiden, als Van Bassen in het van velerlei soort kunstspecialisten welvoorzien complex Den Haag-Delft, stuurden hun 'perspectieven' soms ver weg met de beurtschipper om door andere schilders met elegante figuren te worden gestoffeerd. Of moeten wij de verklaring voor de geografische afstand tussen perspectiefschilder en figuurschilder zoeken in een mogelijk gebruik van die tijd, nl. dat de kunsthandelaar of de klant een perspectiefschilderij kocht en deze liet stofferen met figuren door een door hem zelf aangezochte figuurschilder? Die figuren worden dan aan verschillende kunstenaars toegeschreven. De vrouwelijke figuren op de geheel door Van Delen geschilderde allegorie op Justitia te Arnemuiden kunnen verklaren waarom de schilder zelf zich niet aan een zo luchtige stoffering waagde. Maar de figuren, die hij in de kerk natekende, wat een protest uitlokte bij zijn verkiezing als ouderling te Arnemuiden in 1663, moeten toch geschikt zijn geweest als stofferingsfiguren, zodat wij niet zonder meer mogen stellen dat alle figuren op architectuurstukken van Van Delen beslist van andere hand moeten zijn.

Een persoonlijke toets in de wijze van schilderen van gebouwen kan ik noch bij Van Delen, noch bij Van Bassen ontdekken; slechts meen ik bij Van Delen een sterkere voorkeur voor Vlaams-barokke, beeldhouwde versiering te zien. Bij deze zaalbeschildering moet men toch de voorkeur geven aan Van Bassen vanwege diens betrekkingen met de omgeving van het Oranjehuis, en ook vanwege diens reeds meer gevestigde positie in tegenstelling met de in 1605 geboren Van Delen. Ook Van Bassen maakte gebruik van verschillende andere kunstenaars voor het stofferen van een architectuurbeeld met elegante

figuren. Het is mij niet mogelijk in dit bijzonder geval een geheel bevredigende naam te opperen voor de schilder der figuren. Wij moeten daarbij in gedachten houden de ingenieur-schilder Daniel Cletscher, die voor Frederik Hendrik diens beroemdste belegeringen schilderde, echter met kleine figuren.

In het museum te Berlijn bevond zich een paneel uit 1624, afkomstig van Honselaersdijk, de signaturen dragend van Van Bassen voor het kerkinterieur en van Frans Francken de jonge te Antwerpen voor de figuren. Ook Van Bassen onderhield dus misschien evenals Van Delen betrekkingen met Antwerpen. Er moet trouwens enig contact, direct of indirect, zijn geweest tussen beide architectuurschilders. In de verzameling van Sir Cecil Newman bevond zich in 1953 een schilderij van Van Delen uit 1629, vertonend een zaal, die van opbouw treffend lijkt op die van Van Bassen in de Amsterdamse serie ⁶. De schouw aan de achterwand is bij Van Delen typisch Vlaams, met gebogen wangstukken, die de vuurhaard omlijsten; bij Van Bassen is die schouw Hollands, met kolommen. Beide zalen vertonen een cassetten-plafond, een buffet en een tochtportaal rechts en ramen links. Ook bij Van Delen hangen op het goudleer ter weerszijden van de schouw portretgravures, in dit geval van Frederik Hendrik, Amalia en hun oudste kinderen.

Een dergelijke achterwand, aan het einde van een lange zaal, zien wij op de door Van Bassen gesigeneerde schilderij in de Landesgalerie te Hannover; rechts staat daar een zwaar buffet, daarachter een altaarachtig bouwsel (voor een wandfontein?) en links een zware, misplaatste inbouw, als een buitenarchitectuur geheel open naar de straatzijde, in tegenstelling tot een tochtportaal de koude naar binnen nodend. Waren Van Bassen en Van Delen soms in deze composities beiden afhankelijk van een gravure, b.v. door Vredeman de Vries?

Naschrift van de redactie:

De kamerbeschildering is afkomstig van Paultons (Romsey, Hampshire), het buiten van de familie Sloane-Stanley. Zij werd door de 3de Lord Palmerston te Brussel gekocht voor £ 50 en was bestemd voor Broadlands. Daar de doeken daarvoor te groot bleken, bood hij ze Hans Sloane aan, die bezig was Paultons te verbouwen (c. 1805). Afbeeldingen van de schilderijen zoals ze hingen in de eetkamer van Paultons vindt men in *Country Life* 84 (1938), blz. 279.

⁶ *Catalogus Nederlandse Architectuurschilders 1600-1900, Centraal Museum Utrecht 1953, nr. 33, afb. 17.*